

МУЗЕЙ – ШКОЛА – УНІВЕРСИТЕТ:

особливості педагогічної взаємодії

в сучасному „суспільстві знань”

КАРАМАНОВ О. В.

УДК 069: 373.5: 378.4

ПИТАННЯ про співробітництво між музеями та закладами освіти завжди були в центрі жвавих дискусій. Традиційно таку взаємодію розуміють як організацію музейних дитячих заходів, спрямованих на вивчення нових й цікавих фактів або розширення меж шкільного матеріалу. Пошук нових можливостей взаємодії між музеями та школою привів до розуміння того, що музей повинен бути місцем добровільного відвідування з максимальним урахуванням найрізноманітніших інтересів аудиторії, а вчитель (музейний педагог) має поставати організатором і посередником.

Значний внесок у дослідження проблеми педагогічної взаємодії в музеї здійснили українські й російські вчені (Т. Белофастова, Т. Галкіна, І. Медведева, Є. Мастеніца, Н. Пусепліна, Г. Снагощенко, Б. Столяров, Субботіна, С. Троянська, Л. Шляхті та ін.), які акцентували увагу на різних аспектах співпраці школи, музею та університету.

Так, метою роботи є узагальнення результатів теоретичних і практичних аспектів педагогічної взаємодії музею з освітніми установами в умовах інформаційного суспільства в контексті розвитку соціальної культури.

Ідея співпраці освіти й музею зумовлена різними аспектами, пов'язаними з їхньою інтеграцією в контексті поширення інформаційних технологій. Загалом для інформаційного суспільства характерні такі ознаки:

- поширення неформальної освіти;
- розвиток безперервної освіти („освіта впродовж усього життя”);
- культурне розмаїття;
- створення „суспільства знань”;

- усебічне зростання комунікації між людьми.

Насамперед, це визнання різноманітності знань про світ, потреба у створенні „суспільства знань” у світі культури, прискорення соціально-культурної адаптації. Музеї, бібліотеки та архіви мають багато спільного, починаючи від їхньої суспільної цінності до доступності. І все ж у контексті „суспільства знань” у них є компоненти й процеси, які мають переконливе значення для політиків будь-якої країни, зацікавлених у створенні такого суспільства.

Найбільш очевидний із цих компонентів – колекції. Музеї, бібліотеки й архіви збирають речі, вони є сховищами нашої культури, досвіду, історії та своєрідними банками пам'яті, що зберігають усе для інтересів усіх. Але їхня цінність має бути набагато глибшою. Вони повинні розробляти механізми для підключення колекцій до людей, щоб передати для них цінності – для навчання, підприємництва, творчості або звичайного задоволення. Для цього всі музеї, бібліотеки та архіви розширюють доступ до колекцій та пропонують послуги (що є засобами зв'язку між людьми), уважно вивчають коло потенційних користувачів і можливий розвиток своїх послуг для задоволення різних потреб.

Музеї, бібліотеки та архіви, таким чином, беруть участь у збереженні колекцій та наповненні їх новим контентом, створюючи актуальні механізми взаємодії з аудиторією. Так вони виходять за межі функції зберігання речей, устанавлюючи зв'язки між знаннями та людьми. Як інституції знання, вони пропонують людям сировину для майбутнього [5].

Проте слід визнати, що в сучасному суспільстві школа дедалі більше втрачає монополію на знання, а споживацька ідеологія руйнує значення культурних цінностей.

Відтак, музеї майже не задіяні у формуванні інтелекту молодих людей, що призводить до відсутності взаємодії між освітою й культурою.

Відомо, що категорія „освіта” – це не просто процес, система або результат, але також й цінність, унікальна для кожної людини. Ми можемо стверджувати, що деякі зміни в розумінні освіти в системі сучасного педагогічного знання пов’язані з поступовою втратою монополії школи на знання. Це має свої позитивні сторони, які полягають в розширенні традиційного розуміння освіти й способів та термінів її здобуття.

Ідеться насамперед про зростаючу популярність ідей неформальної й безперервної освіти в інформаційному суспільстві, спрямованих на передачу й засвоєння соціального та культурного досвіду, а також формування відповідного потенціалу для духовного збагачення людини. Розвиток навичок самоосвіти також залишається актуальним – самостійне, творче, критичне мислення є необхідною характеристикою сучасної людини.

Загалом освітній процес ефективний, якщо він:

- мотивує учнів до особистої участі в різних заходах та освітніх ініціативах;

- створює для них психологічно комфортне середовище, умови для розвитку мисленевих здібностей та забезпечує „ситуацію успіху”;

- організовує відповідні умови для розвитку інтелектуальних здібностей;

- будує систему навчання на основі проблемних методів, евристичних технологій та роздумів;

- використовує групові форми організації навчального процесу [7, с. 285].

Культурні умови забезпечують можливості для реалізації власної людської ідентичності. Культура є результатом творчої діяльності, що виявляється в особистісно зорієнтованому діалозі. Простір музею створює оптимальні умови для інтеграції, зв’язку, можливостей долучитися до культури через минуле, звертаючись до нового середовища, знання різних культурних норм і традицій. У цьому контексті музей є центром індивідуальної освіти й виховання, місцем адаптації людини до культурного середовища.

Музей об’єднує різні гуманітарні науки – історію, етику, мистецтво, естетику, літературу й культурологію, створює умови для виховання молоді та сприяє ефективній співпраці.

Культура формує нашу ідентичність і особистість, є результатом творчої дії людського спілкування з іншими людьми. Мистецтво є вираженням різних людських думок та емоцій, синтезом людської свідомості, основою для релігійного виховання, воно відіграє важливу роль у духовному розвитку людини й формуванні її світогляду.

Ми переконані, що музей можна розглядати як центр „гуманістичного творення особистості”. Насправді, люди можуть краще зрозуміти світ у собі й навколо себе саме в музеї. Музей стає одним із засобів адаптації людини до культурного середовища – через своєрідний „психологічний захист” та діалог з класичними зразками мистецтва й культури для соціальної адаптації. Учені, педагоги, музейні працівники намагаються виявити новий зміст і форми педагогічної взаємодії в музеях, виокремити сучасні підходи в цій галузі знань, створюючи різні авторські курси й програми, пропонуючи нові оригінальні методики.

Так, в Україні й Польщі відбувається залучення студентів до навчання в музеях. Це становить науково-пізнавальну цінність й має на меті підготовку майбутніх учителів та фахівців у тій чи тій дисципліні засобами музейної педагогіки. Спеціально розроблені курси в площині вищої школи сприяють ефективній підготовці майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. Не можна заперечувати, що в Україні здебільшого переважають традиційні підходи до музейної справи (зазвичай проводять ознайомлювальні екскурсії), недостатньо беруться до уваги вікові особливості відвідувачів, не вистачає методичних матеріалів.

Проте реалізують спеціальні курси з музейної педагогіки, які ознайомлюють студентів з різними аспектами й сучасними підходами до організації навчання, комунікації та рекреаційної діяльності в музеї, наприклад, у Львівському національному університеті ім. І. Франка (Львів, Україна) апробовують такі спецкурси: „Музей, освіта і нематеріальна культурна спадщина”, „Педагогіка та соціологія туризму”, „Культурно-освітня діяльність музеїв”, „Основи музейної педагогіки” [2, с. 135 – 141].

В Інституті педагогіки Ягеллонського університету (Краків, Польща) викладають курси „Музейна педагогіка” й „Культурна освіта” [8, с. 190 – 205].

У результаті практики спільного проведення й взаємовідвідування курсів (на прикладі Львівського та Ягеллонського університетів – д-р Олексій Караманов і д-р Рената Патер) ми визначили, що думки студентів з питань освіти і практики в музеї можна згрупувати за сімома темами:

1. *Досвід почуттів*: студенти отримали позитивні емоції, такі, як радість, розвага, задоволення й зацікавленість у тому, що пропонує музей у своїй освітній практиці; невелика група студентів зазначила, що практика навчання в музеї для них „нецікава”;

2. *Насолодження діяльністю*: студенти висловили думку, що діяльність, якою вони насолоджувалися, здебільшого формується шляхом музейної практики (це були театр / драма, ігри, екскурсії / дослідження);

3. *Організація ефективного середовища навчання*: студенти стверджували, що найпозитивніше середовище формується шляхом музейної практики у класі на засадах співпраці, щирості, солідарності, гармонії та поваги;

4. *Комунікація*: студенти люблять неформальну манеру спілкування в музеї й можливість індивідуальних досліджень різних музейних експонатів;

5. *Труднощі*: щодо того, чи стикалися вони з труднощами під час музейної практики, переважна більшість студентів висловилися, що їх немає;

6. *Поради*: якщо оцінювати пропозиції студентів про освітню практику в музеї, зауважимо, що вони висловлюють подібні речі. Пропозиції, які вони зробили, стосуються здебільшого можливості продовження таких практик та їх реалізації з інших курсів;

7. *Перспективи*: студенти висловили свою впевненість в тому, що музейна практика допоможе їм стати кваліфікованими вчителями гуманітарних дисциплін.

Існує загальна думка, що музейні колекції становлять цінну можливість служити коор-

динаційним центром для ознайомлення з предметними знаннями – уявімо собі вчення про різницю між осадовими та магматичними породами, навіть не дивлячись на геологічні зразки. Об'єкти можуть також бути використані для того, щоб стимулювати обговорення, роботу в групах та нестандартне мислення. Усе це має важливе значення для формування ключових компетенцій та професійних навичок у сфері вищої освіти [6, с. 179].

Музейна педагогіка допомагає навчати вчителів, зокрема майбутніх фахівців гуманітарних дисциплін, кількома шляхами:

- визначення міждисциплінарних зв'язків між академічною та неформальною освітою;
- організація інтерактивних семінарів та практики навчання;
- визначення методів і моделей взаємодії в умовах музейного середовища;
- розробка мультикультурної компетентності у процесі освітньої підготовки.

Прикладом співпраці музею зі школою є регіональні проекти, серед яких можна виділити проект „Школа і музей – працюємо разом” (Львів, Україна). Цей проект передбачає розробку музейних уроків для школярів з кількох предметів:

- історія;
- інтегрований курс „Мистецтво”;
- музичне мистецтво;
- образотворче мистецтво;
- художня культура;
- християнська етика.

Основними цілями цього регіонального проекту є:

- координація навчальних програм і тем музейних виставок (ґрунтується на участі музеїв м. Львова);
- популяризація музеїв м. Львова;
- реалізація ідей громадянської освіти;
- розвиток комунікативних навичок серед учнів;
- пошук нових методів навчання на основі співпраці з музеями;
- підвищення мотивації до навчання поряд з модернізацією шкільної освіти;

- розробка спільних елементів діяльності педагогів та музейних працівників;
- інтеграція навчальних предметів у музейне середовище;
- визначення нових ролей для музейних працівників (музейний педагог, керівник освітніх проектів, організатор вільного часу тощо) [3, с. 13 – 16].

Місцеві проекти здебільшого реалізуються на базі окремих шкіл. Їхня мета – підвищення обізнаності про національні та міжнародні аспекти культурної спадщини, унаслідок чого люди стають ближче до цілісного розуміння світу, розвитку творчого мислення через ознайомлення з музейними експонатами, творами відомих письменників, художників, композиторів, учених.

Кожен сценарій заняття в музеї становить синтез різних мистецтв: музики, поезії, танцю, театру, образотворчого мистецтва, що створює неповторний образ відповідної теми.

Прикладом місцевих проектів є музейний „Педагогічний марафон”. Він реалізований у деяких школах Львова та має на меті формування освітніх компетенцій учнів, розуміння взаємозв'язку між мистецтвом і природними, культурними, історичними рисами навколишнього середовища, розвиток творчості, здатність сприймати твори мистецтва та вміння висловлювати до них своє ставлення [4, с. 9 – 10].

Методи навчання в музеї та сама музейна атмосфера надихають на творчість й залишають незабутнє враження завдяки своїй привабливості (музейна пам'ятка), оригінальним рішенням у побудові експозиції, вдумливим композиціям, у яких перетинаються час і персонажі різних епох.

На основі сказаного вище ми можемо виокремити такі тенденції освітньої діяльності музеїв в інформаційному суспільстві:

- сприяння „культурі позитивних емоцій” у процесі творення нових форм активного відпочинку;
- пошук актуальних особистісних значень поняття „суспільство знань” на основі нової філософії музейного простору;
- узгодження освітньої діяльності музеїв з

їхньою соціальною, культурною та гуманістичною місією.

Для „інформаційного суспільства”, з одного боку, характерні нові підходи до інформації, зв’язку й засобів масової інформації. Його поява зумовлює необхідність подивитися на все, до чого ми звикли до цього часу з погляду комунікації. Саме тому ми по-новому відкриваємо для себе, що музеї є не лише певними установами освітньої та культурної значущості, а й своєрідними ЗМІ. Вони набувають усе більшого значення в наш час, оскільки створюють доволі унікальне середовище з погляду своїх формальних характеристик (у просторі й часі, як реальні об’єкти).

Таким шляхом можна здійснювати дуже цікаві й важливі комбінації: у час, коли моделювання, віртуалізація, мабуть, стають домінуючими із зрозумілих причин, музеї пропонують реальному світу можливість, яка водночас може бути використана як імітація рис майбутнього (якщо відвідувачі та гості музеїв будуть до цього готові). Це може стати дуже важливим, тому що майбутня постмодерністська реальність буде настільки реалістичною, наскільки була кожна реальність, і, отже, моделювання цієї реальності є більш важливими, ніж усі симуляції, які є нічим іншим, як відображенням нематеріального.

Музеї можуть бути надзвичайно важливими в дуже важкому процесі переходу від сучасності до постмодернізму в умовах інформаційної епохи, але лише за кількох умов:

- розуміння себе як засобу масової інформації, навчального закладу, що пропонує послуги певного виду;

- усвідомлення себе вагомою частиною інформаційного суспільства [10].

Навчання в музеї найчастіше притаманний неформальний характер, а не принципи формального середовища класу, з якими знайомі більшість людей. Важливо уточнити різницю між формальним та неформальним середовищем навчання. Так, у навчальних закладах установлені конкретні вимоги до учнів та студентів, використовуються підручники й чітко регламентовані навчальні предмети, а також тести для визначення рівня успішності. Усі вихованці є приблизно одного віку.

Відвідувачі, які створюють неформальне середовище музею, мають різну мотивацію. Зазвичай це може бути сім’я, де є люди різного віку. У такому разі там немає вимог, чому вони повинні вчитися, і відвідувачі йдуть туди, куди хочуть, залишаючись найдовше там, де їм цікаво.

Гіди відіграють ключову роль у більш формальних презентаціях у музеях завдяки своїм екскурсіям, але загалом вони відбуваються різним способом, що спричинює дискусії про роль керівництва. Серед інших моментів, які підкреслюють унікальне середовище навчання в музеї, можна назвати такі:

- музей обслуговує відвідувачів різного віку з різними здібностями й різним рівнем знань;

- у музейних залах на експозиції є постійні „зайві” подразники (артефакти й фотографії, інші відвідувачі, шум, звук), що оточують відвідувачів навіть під час екскурсії;

- відвідування музеїв може привести до набуття нового емоційного, фізичного та / або когнітивного досвіду [9, с. 34].

Інтерактивні функції музею можуть служити науковою й творчою лабораторією для навчання практично всім професіям у гуманітарній сфері. Інформаційне суспільство сприяє актуалізації будь-якої форми музейної діяльності для різних категорій населення, організації наукових досліджень. „Суспільство знань” в епоху інформаційних технологій припускає, що набуття й застосування знань є ключовим фактором розвитку та співробітництва людей із різних соціальних груп. Музей є потужним інструментом для розширення культурного та освітнього простору через зразки матеріальної та духовної культури, а культура розуміється як соціальне явище, що виходить за межі традиційних аспектів освіти та навчання. Посилення ролі неформальної освіти та значення музеїв сприяють нормалізації людських стосунків, розробці спільних норм та цінностей, принципів поведінки, які є вагомих внеском у розвиток людства [1, с. 412].

Таку освітню діяльність музею можна порівняти з дією спеціального механізму, що актуалізує цінності минулого в сучасній культурі,

впливає на формування та розвиток особистості й суспільства загалом таким шляхом:

- створення інноваційних освітніх моделей взаємодії між школою, університетом та музеєм;
- установлення нової мотивації до навчання;
- модернізація методів навчання;
- розуміння простору музею як центру гуманістичного розвитку особистості.

Відповідно до цього, освітня діяльність музеїв у контексті педагогічної інтеграції має важливу соціальну (соціалізація), культурну („мовлення” і „трансляція” культурних цінностей та моральний розвиток) і гуманістичну (усебічний розвиток особистості) місії.

Підсумовуючи, зазначимо, що музейна педагогіка в сучасному „суспільстві знань” у контексті взаємодії зі школою та університетом має такі особливості:

- створює нове середовище навчання;
- окреслює перспективи для реалізації продуктивних методів викладання;
- є важливим засобом для розвитку толерантності й поваги до інших культур;
- уможливорює ефективну взаємодію між академічною та неформальною освітою;
- сприяє демократизації й розвитку громадянського суспільства.

Перспективи дослідження порушеної проблеми ми вбачаємо в розробці моделей інтерактивної взаємодії школи й університету в сучасному музейному просторі, вивченні питань застосування музейної дидактики до різних міждисциплінарних курсів у контексті підготовки майбутнього вчителя гуманітарних дисциплін.

Література

1. **Вайдахер Ф.** Загальна музеологія : посібник / Ф. Вайдахер ; пер. з нім. В. Лозинського та ін. – Л. : Літопис, 2005.
2. **Караманов О. В.** Вищий навчальний заклад у просторі музею: перспективи впровадження інтегрованих курсів / О. В. Караманов // Вісн. Львів. ун-ту. – Серія педагогічна.

– Л. : Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – Вип. 26. – С. 134 – 142.

3. **Караманов О. В.** „Школа і музей: працюємо разом”: львівський досвід інтегрованих уроків з музейної педагогіки / О. Караманов, І. Ласкій // Історія України. – Червень 2010. – № 21 (661). – С. 13 – 16.

4. **Ласкій І. В.** Головні принципи і методи впровадження курсу „Музейна педагогіка” у середній загальноосвітній школі № 50 м. Львова / І. Ласкій // Матеріали до уроків із використанням елементів музейної педагогіки у 5 – 6 класах : за матеріалами проекту „Школа і музей: працюємо разом” / за ред. О. Караманова (наук. ред.), А. Цибка (відп. ред.). – Л., 2008. – С. 8 – 11.

5. **Batt C.** Investing in Knowledge Museums, Libraries and Archives in the 21st Century (2005). – Режим доступу: <http://www.evora.net/bpe/2005Bicentenario/dias/27_out05/textos/chris.pdf>

6. **Chatterjee Helen J.** (2010), Object-based learning in higher education: ‘The pedagogical power of museums’ *University Museums and Collections Journal*, vol. 3, pp. 179 – 182;

7. **Karamanov A.** Dziaiałność edukacyjna muzeów na Ukrainie: wspieranie kierunki w kontekście spełniania misji kulturowej / Aleks Karamanov // *Muzealnictwo*. – Warszawa, 2011. – N 52. – S. 285 – 291;

8. **Pater R.** Edukacja muzealna w Niemczech / Renata Pater // *Edukacja muzealna w Polsce. Sytuacja, konteksty, perspektywy rozwoju. Raport o stanie edukacji muzealnej w Polsce*. Warszawa: Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Muzeum Pałac w Wilanowie, 2012. – S. 187 – 208;

9. **The Museum Educator’s Manual: Educators Share Successful Techniques** (2009), [Anna Johnson, Kimberly A. Huber, Nancy Cutler, Melissa Bingmann, and Tim Grove], AltaMira Press;

10. **Wersig G.** Museums and “information society” – Between market culture and peoples assurance (1997), Vortrag ictp-Tagung “Innovation in Media and Organizational Changes in Museums”, Fachhochschule für Technik und Wirtschaft, Berlin 22.9.1997. – Режим доступу: <<http://userpage.fu-berlin.de/~pwersig/444.html>>

* * *

Караманов О. В. Музей – школа – університет: особливості педагогічної взаємодії в сучасному „суспільстві знань”

Статтю присвячено вивченню проблем взаємодії музею, школи та університету в сучасному інформаційному суспільстві. Визначено умови ефективності освітнього процесу в „суспільстві знань” та роль музею як центру соціальної адаптації особистості до культурного середовища в процесі діалогу з цінностями мистецтва, історії, літератури.

Проаналізовано українські й польські ініціативи в галузі вищої школи (на прикладі кафедри педагогіки Львівського національного університету та Інституту педагогіки Ягеллонського університету у Кракові) з розробки та апробації для студентів спецкурсів з музейної педагогіки в контексті підготовки майбутнього вчителя гуманітарних дисциплін, а також регіональні шкільні проекти („Школа і музей – працюємо разом”).

Виокремлено основні тенденції педагогічної діяльності музеїв в інформаційному суспільстві, акцентовано на її інтерактивному характері у процесі розширення культурного та освітнього простору середньої й вищої школи.

Ключові слова: музей, педагогічна взаємодія, школа, університет, культура, освіта, „суспільство знань”.

Караманов А. В. Музей – школа – університет: особенности педагогического взаимодействия в современном „обществе знаний”

Статья посвящена изучению проблем взаимодействия музея, школы и университета в современном информационном обществе. Определены условия эффективности образовательного процесса в „обществе знаний” и роль музея как центра социальной адаптации личности к культурной среде в ходе диалога с ценностями искусства, истории, литературы.

Проанализированы украинские и польские инициативы в области высшей школы (на примере кафедры педагогического Львовского национального университета и Института педагогического Ягеллонского университета в Кракове) по разработке и апробации для студентов спецкурсов по музейной педагогике в контексте подготовки будущего учителя

гуманитарных дисциплин, а также региональные школьные проекты („Школа и музей – работаем вместе”).

Выделены основные тенденции педагогической деятельности музеев в информационном обществе, акцентировано на её интерактивном характере в процессе расширения культурного и образовательного пространства средней и высшей школы.

Ключевые слова: музей, педагогическое взаимодействие, школа, университет, культура, образование, „общество знаний”.

Karamanov O. V. Museum – Secondary School – University: The Distinctive Features of the Pedagogical Interaction in the Modern „Knowledge Society”

The article studies the challenges of the museum – secondary schools – university cooperation in the modern information society. Special attention is given to the definition of the conditions under which educational process in the „knowledge society” can be successful, as well as to the investigation of the role of the museum as a center of the social adaptation of the individual to the cultural environment in the course of a dialogue with art, literature, and history.

The author analyzes Ukrainian and Polish initiatives in the field of higher education, prominent among which are the initiatives launched in Ivan Franko National University of Lviv and the Jagiellonian University in Kraków to develop and pilot courses in museum pedagogy intended for prospective humanities teachers. Regional secondary school projects aimed at molding the pedagogical cooperation with local museums are discussed as well („Shkola i muzey: pratsuyemo razom” [„Secondary School and Museum – Working Together”).

The author specifies the main trends in the educational practices of museums in information society, emphasizing their interactive nature in the course of extending the cultural and educational space of secondary and higher educational establishments.

Key words: museum, pedagogical cooperation, secondary school, university, culture, education, „knowledge society”.

Стаття надійшла до редакції 05.07.2013 р.

Прийнято до друку 30.08.2013 р.